

หลักการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์

นางพัชรารวรรณ ทับเกต

ศูนย์วิทยพัทยาการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN : 974-03-0717-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DRAMATIC PRINCIPLES OF KETSURIYONG PLAENG
IN LAKON NOK, SUWANAHONG

MRS. PATCHARAWAN THUPKET

ศูนย์วิทยทรัพยากร

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2001

ISBN : 974-03-0717-5

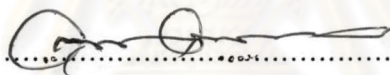
หัวข้อวิทยานิพนธ์ หลักการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์
โดย นางพัชราวรรณ ทับเกต
สาขาวิชา นาฏยศิลป์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

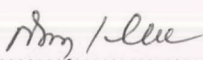

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

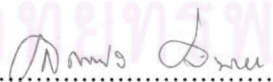
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

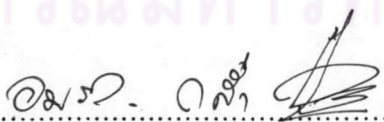
..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์สถาพร สนทอง)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญ)

พัชรารวรรณ ทับเกต : หลักการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์
(DRAMATIC PRINCIPLES OF KETSURIYONG PLAENG IN LAKON NOK,
SUWANAHONG) อ.ที่ปรึกษา : อ.สวภา เวชสุรกฤษ, 302 หน้า. ISBN 974-03-0717-5

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาหลักการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่อง
สุวรรณหงส์ เกี่ยวกับความเป็นมาของการแสดง องค์ประกอบของการแสดง และแบบแผนการรำ
ของนางตลาด โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสังเกตการแสดงบนเวที วิดีทัศน์
ภาพถ่าย และการฝึกหัดรำด้วยตนเองจากอาจารย์ที่มีประสบการณ์แสดงเป็นนางเกศสุริยงแปลง

ผลการศึกษาพบว่า นางเกศสุริยงแปลงเป็นนางผีเสื้อน้ำหรือนางยักษ์ชั้นต่ำที่มีลักษณะ
เป็นนางตลาด ซึ่งแปลงกายเป็นนางเกศสุริยงพระมเหสีของพระสุวรรณหงส์โดยเป็นตัวละครสำคัญ
ตอนกุ่มภณทัตถวายม้า ที่นิยมเล่นกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

นางเกศสุริยงแปลงเป็นตัวละครที่มีสี่บุคลิก คือ ภายนอกเป็นนางกษัตริย์ที่เสแสร้งแสดง
กริยาวาจทำให้เรียบร้อยและนุ่มนวลแต่แฝงไว้ด้วยจริตมารยาและท่าที่สะบัดสะบิ้งอย่างนางตลาด
ส่วนภายในเป็นนางยักษ์ที่บางครั้งเผยให้เห็นกริยาแท้จริงที่แข็งแกร่งและดุร้าย เมื่อลิ้มตัวมิได้
ระมัดระวังตนเองก็แสดงกริยาท่าทางไม่เรียบร้อยแบบนางตลาด นอกจากนี้ยังต้องแทรกท่าที่ตลก
ขบขันเป็นระยะ ๆ เพื่อสร้างความครื้นเครงให้แก่ผู้ชมตามแบบละครนอก

การรำแบบนางตลาดของนางเกศสุริยงแปลงต้องมีลักษณะสำคัญดังนี้คือ รำกระฉับกระเฉง
ว่องไว โดยเคลื่อนไหวอวัยวะทุกส่วน รวมทั้งแสดงสีหน้าและอารมณ์ได้อย่างเต็มที่และเปิดเผย
เน้นการกระทบจังหวะด้วยข้อต่อของร่างกายอย่างรวดเร็วและแรง อันได้แก่ หัวเข่า หัวไหล่ ข้อศอก
ข้อมือ ข้อเท้า และคอ ให้สอดคล้องกับท่วงทำนองและจังหวะดนตรีที่รุกเร้า แน่นแน่น และรวดเร็ว
ประกอบกับการร้องที่เน้นการกระแทกเสียงเป็นคำ ๆ ให้เหมาะสมกับบทบาทของนางตลาดที่เป็น
นางยักษ์อีกด้วย

การวิจัยบทบาทเฉพาะของตัวละครมีน้อยมาก เป็นการศึกษาที่มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์
การแสดงเป็นอย่างยิ่ง ควรมีการวิจัยในทำนองนี้เพิ่มขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่วงการนาฏศิลป์ต่อไป

ภาควิชา นาฏศิลป์

สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย

ปีการศึกษา 2544

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

4386560735 : MAJOR THAI CLASSICAL DANCE

KEY WORD : DRAMATIC PRINCIPLES OF KETSURIYONG PLAENG IN LAKON
NOK, SUWANAHONG

PATCHARAWAN THUPKET : DRAMATIC PRINCIPLES OF KETSURIYONG
PLAENG IN LAKON NOK, SUWANAHONG. THESIS ADVISOR: SAVAPARR
VECHSURUCK, 302 pp. ISBN 974-03-0717-5

This thesis is to study the acting principles of Ketsuriyong Plaeng in lakon nok play called Suwanahong including its historical development, performance elements, dance patterns for vulgar female role. Research methods comprises documentary, interviewing, observation from stage plays, videos and photos. It also includes researcher's dance practice with dance experts of this role.

The study finds that Ketsuriyong Plaeng is a marine-butterfly demoness which is classified as a vulgarly female role. She disguises as the queen of Suwanahong. She is an important character in Kumpon Tawai Ma episode which has been a popular performance since Ayudhya period.

Ketsuriyong Plaeng has four complex characters in one person. Her outer appearance is a queen with polite manner. Her inner and true character is a demoness. When she loses her self controlling she became vulgar. Moreover, she has to perform some clownish acts as required by the style of the play.

Her vulgarly dance style is projected in every part of the body with strong rhythmic movements especially at body joints. Her movements are relevant to the strong musical tempo and expressive singing style which stresses each syllable.

Research for particular character in a play is very rare. It is very useful for play and character analysis. There should be more researches of this type in the future.

Department Dance

Student's signature *P. Thupket*

Field of study Thai Classical Dance

Advisor's signature *S. Vecksuruck*

Academic year 2001

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากอาจารย์ ท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ และศิลปินหลายท่าน ผู้เขียนขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขชี้แนะแนวทางและให้คำอธิบายอันมีประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย และขอขอบพระคุณอาจารย์สวภา เวชสุรักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาตรวจแก้และให้คำแนะนำงานวิทยานิพนธ์ตลอดมา รวมทั้งอาจารย์สถาพร สนทอง และผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญ กรรมการวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้ความรู้และเสนอข้อคิดเห็นในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม อาจารย์วิจิรา พวงประยงค์ อาจารย์ไพบศรี แสงอนันต์ อาจารย์พิไลโฉม สัมมานันท์ อาจารย์จินดารัตน์ วิริยะวงศ์ อาจารย์นิลวรรณ ถมิ่งรักษ์สัตย์ และอาจารย์ชวลิต สุนทรานนท์ ที่กรุณาถ่ายถอดทำสำเนาและให้คำแนะนำตัวนางตลาด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ศิลป์ ตราโมท อาจารย์พัฒน์ พร้อมสมบัติ อาจารย์ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ อาจารย์วิมลวรรณ กาญจนะผลิน และอาจารย์บำรุง พาทยกุล ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้ความรู้ทางดุริยางค์ไทย และอาจารย์สุธี ปิวรบุตร ให้คำแนะนำและให้ความรู้เรื่องฉาก

ขอขอบพระคุณอาจารย์รัตวี ยลปราโมทย์ อาจารย์ประเมษฐ์ บุญยะชัย และอาจารย์สุภาวดี โพธิเวชกุล ที่กรุณาให้คำแนะนำเรื่องการเขียนวิทยานิพนธ์เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการกองและเจ้าหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติทุกท่าน ที่อนุเคราะห์ข้อมูล และอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัย

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขออุทิศความดีให้แก่บิดา มารดา ครู อาจารย์ ที่ได้อบรมสั่งสอน รวมทั้ง พ.ต.ต. นพดล ทับเกตู ที่ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

พัชรารวรรณ ทับเกตู

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
2 วรรณกรรมเรื่องสุวรรณหงส์.....	9
2.1 วรรณกรรมที่ใช้สำหรับอ่าน.....	9
2.1.1 สุวรรณหงส์ ประพันธ์โดยหลวงพทุทธราชศักดิ์ดา.....	9
2.1.2 สุวรรณหงส์ยนต์ ประพันธ์โดยนายบุศย์ ประกอบสาร.....	10
2.2 วรรณกรรมที่ใช้สำหรับแสดง.....	11
2.2.1 บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์สำนวนอยุธยา.....	11
2.2.2 บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์สำนวนธนบุรี.....	20
2.2.3 บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ พระนิพนธ์ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์.....	20
2.2.4 บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ฉบับของนายทองดี.....	23
2.2.5 บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ฉบับกรมศิลปากร.....	24
สรุป.....	31

	หน้า
3	ความเป็นมาของการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ 33
3.1	ความเป็นมาของการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ 33
3.2	รูปแบบของการแสดงละครนอก..... 39
3.2.1	การแสดงละครนอก (เดิม) แบบชาวบ้าน..... 41
3.2.2	การแสดงละครนอกแบบหลวง 43
3.3	ผู้แสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ของกรมศิลปากร 44
3.3.1	ผู้แสดงในอดีต (แสดงเป็นครั้งแรก) 44
3.3.2	ผู้แสดงในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2544) 45
3.4	ครูเจริญจิต: ผู้ถ่ายทอดทำรำนางเกศสุริยงแปลงในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ 46
3.5	ผู้สืบทอดทำรำนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ 49
	สรุป 49
4	การแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุ่มภณฑ์ถวายเป็นม้า ที่จัดแสดงโดยกรมศิลปากร 52
4.1	ขั้นตอนการแสดง 52
4.1.1	โหมโรงดนตรีปี่พาทย์..... 52
4.1.2	การดำเนินเรื่อง 54
4.1.3	ปี่พาทย์ลาโรง 59
4.2	ลักษณะการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง 62
4.2.1	บทบาทการแสดงตามสถานภาพของตัวละคร 62
4.2.2	บทบาทการรำ..... 67
4.2.3	บทบาทการร้อง..... 92
4.2.4	บทบาทการเจรจา 95
4.3	องค์ประกอบของการแสดง 99
4.3.1	การคัดเลือกผู้แสดง 99
4.3.2	การฝึกหัดผู้แสดง 100
4.3.3	วงดนตรี..... 105
4.3.4	การแต่งกาย แต่งหน้า..... 107
4.3.5	ฉาก..... 108

	หน้า
สรุป.....	113
5 วิเคราะห์ทำร่ำและกลวิธีการร่ำของนางเศศสุริยงแปลง.....	115
5.1 รูปแบบการร่ำคนเดียว.....	115
5.1.1 บทแปลงตัว.....	116
5.1.2 บทเข้าเฝ้า.....	120
5.1.3 บทร่ำพืงร่ำพัน.....	150
5.1.4 บทตกใจกลัว.....	153
5.1.5 บทโกรธ.....	167
5.2 รูปแบบของการร่ำตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป.....	179
5.2.1 บทเกี่ยวพาราตี.....	179
5.2.2 บทตลก.....	191
5.2.3 บทต่อสู้.....	198
5.3 วิเคราะห์ทำร่ำและกลวิธีการร่ำของนางเศศสุริยงแปลง.....	203
5.3.1 ศึกษาทำร่ำนางเศศสุริยงแปลง จากนาฏศิลป์ 3 ท่าน.....	203
5.3.2 เปรียบเทียบทำร่ำนางเศศสุริยงแปลง จากนาฏศิลป์ 3 ท่าน.....	204
5.3.3 วิเคราะห์ทำร่ำและกลวิธีการร่ำนางเศศสุริยงแปลง ของนาฏศิลป์ 3 ท่าน.....	211
สรุป.....	213
6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	214
รายการอ้างอิง.....	225
ภาคผนวก.....	229
ภาคผนวก ก บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอน กุมภณฑ์ถว้ายม้า.....	230
- ฉบับสำนวนอยุธยา.....	231
- ฉบับกรมศิลปากร.....	249
ภาคผนวก ข ภาพการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุมภณฑ์ถว้ายม้า.....	278

	หน้า
ภาคผนวก ค ประวัติและผลงานของศิลปินผู้แสดงเป็นนางเกศสุริยงแปลง.....	290
- ประวัติและผลงานของนางนพรัตน์ หวังในธรรม	293
- ประวัติและผลงานของนางรัจนา พวงประยงค์	296
- ประวัติและผลงานของนางใบศรี แสงอนันต์.....	300
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	302

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญดาราราง

๗

ดารารางที่		หน้า
1	ดารารางแสดงต้นฉบับบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ล้านนวนอยุธยา.....	12
2	ดารารางแสดงต้นฉบับบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ล้านนวนของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์.....	20
3	ดารารางเปรียบเทียบบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ล้านนวนอยุธยา ล้านนวนของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ล้านนวนของ นายทองดี และล้านนวนของศิลปินากร.....	28
4	ดารารางเปรียบเทียบล้านนวนภาษาของอยุธยา ล้านนวนของนายทองดี และล้านนวน ของกรมศิลปินากร.....	30
5	ดารารางลำดับการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุ่มภณฑ์ถวายม้า ฉบับกรมศิลปินากร	55
6	ดารารางเปรียบเทียบทำนองของนางเกศสุริยงแปลงกับตัวนางที่เรียบร้อย	74
7	ดารารางเปรียบเทียบทำนองของนางเกศสุริยงแปลงกับตัวนางที่เรียบร้อย	78
8	ดารารางเปรียบเทียบทำนองของนางเกศสุริยงแปลงกับตัวนางที่เรียบร้อย	81
9	ดารารางเปรียบเทียบทำนองของนางเกศสุริยงแปลงกับตัวนางที่เรียบร้อย.....	88
10	ดารารางวิธีแสดงการเจรจาเล่นตะโพนระหว่างนางเกศสุริยงแปลงกับกุ่มภณฑ์	97
11	ดารารางแสดงจังหวะของการตีตะโพน.....	97
12	ดารารางแสดงวิธีการร้องเป็นทำนองหนึ่งตะลุง	98
13	ดารารางเปรียบเทียบการร้องที่เลียนทำนองหนึ่งตะลุง.....	99
14	ดารารางแสดงทำรำเพลงร่ายนอก ในบทแปลงตัว	117
15	ดารารางแสดงทำรำเพลงเขมรขทานและเพลงร่ายนอก ในบทเข้าเฝ้า	122
16	ดารารางแสดงทำรำเพลงเสมอต่อท้ายเพลงร้ว ในบทเข้าเฝ้า.....	146
17	ดารารางแสดงทำรำประกอบการเจรจา ในบทรำพึงรำพัน.....	151
18	ดารารางแสดงทำรำเพลงร่ายนอก (เพลงที่ 1), เพลงร่ายนอก (เพลงที่ 2) และเพลงนางครวญชั้นเดียว ในบทตกใจกลัว.....	154
19	ดารารางแสดงทำรำเพลงร่ายนอก ในบทโกรธ.....	168
20	ดารารางแสดงทำรำเพลงสี่บท เพลงชมดวงนอก และเพลงฉิ่ง ในบทเกี่ยวพาราตี	180
21	ดารารางแสดงทำรำการเจรจาเล่นตะโพน ในบทตลก	192
22	ดารารางแสดงทำรำในทำนองหนึ่งตะลุง ในบทตลก	196
23	ดารารางแสดงทำรำในเพลงเชิดต่อด้วยเพลงร้ว ในบทต่อสู้.....	199

สารบัญภาพ

๘

ภาพที่		หน้า
1	ทำยี่นโดยทำวสะเแวมือเดียว	75
2	ทำยี่นโดยทำวสะเแวมือสองมือ.....	76
3	ทำยี่นโดยทำวสะโปกสองมือ.....	77
4	ทำเดินโดยทำวสะเแวมือสองมือ และทำเดินโดยจับมือเดียว	79
5	ทำเดินโดยทำวสะโปกสองมือ และทำเดินโดยจับมือสองมือ.....	80
6	ทำนั่งพับเพียบ	82
7	ทำนั่งคุกเข่า แบบที่ 1	83
8	ทำนั่งคุกเข่า แบบที่ 2	84
9	ทำนั่งห้อยขา.....	85
10	ทำนั่งชันเข่า.....	86
11	ทำนั่งยองเข่า	87
12	ทำเดินเข่าและทำคลานมือเดียว	89
13	ทำคลานก้นโด่งและทำคลานสองมือ	90
14	ทำฆ่า ตีบทโดยประดิษฐ์ทำรำให้สวยงาม	91
	ทำฆ่า ตีบทโดยเลียนแบบจากทำธรรมชาติ.....	91
15	วงปีพาทย์เครื่องห้า	106
16	วงปีพาทย์เครื่องคู่	106
17	ลักษณะการแต่งกายและการแต่งหน้าของนางเกศสุริยงแปลง.....	107
18	อาจารย์โหมด ว่องสวัสดิ์.....	109
19	คุณสุธี ปิวรบุตร	110
20	ฉากศาลาในป่า.....	111
21	ฉากภายในพระราชมณเฑียร เมืองไอยรัตน์.....	112
22	ทำแปลงตัว.....	117
23	ทำกวัคสองมือ	117
24	ทำจุดขึ้นเรือ.....	117
25	ทำยี่ม	118
26	การใช้พื้นที่บนเวที ในบทแปลงตัว	120
27	ทำจับเชยคาง	122

ภาพที่		หน้า
28	ทำยื่นทำวสะเอวมือเดียว.....	122
29	ทำยื่นทำวสะเอวมือเดียว สันศิระ.....	122
30	ทำชี้กวาด.....	123
31	ทำมือขวาต่อศอก.....	123
32	ทำสองมือตบหน้าขา.....	124
33	ทำนั่งยองเข่า สองมือไขว้กัน.....	124
34	ทำนั่งยองเข่า มือจับเข้าอก.....	124
35	ทำมือชี้เดาะ.....	125
36	ทำเดินสองมือทำวสะโพก.....	125
37	ทำกำมือทั้งสองที่อก.....	125
38	ทำประกบมือที่อก.....	126
39	ทำชี้ไล่มือ.....	126
40	ทำชี้ตั้งแขน.....	126
41	ทำสอดสูง.....	127
42	ทำชี้ไล่มือ.....	127
43	ทำสั่นมือและเสยมือ.....	128
44	ทำมอง.....	128
45	ทำเจดดิน.....	129
46	ทำตั้งสองมือ.....	129
47	ทำจับสองมือคล้ายออก.....	129
48	ทำตบมือเดียว.....	130
49	ทำฉีกเนื้อ.....	130
50	ทำมือชี้ที่ปาก.....	131
51	ทำเงยคาง.....	131
52	ทำมือจับที่ปาก.....	131
53	ทำแบคว่าสองมือที่หน้าขา.....	132
54	ทำมือชี้เดาะ.....	132
55	ทำชูมือชี้.....	132

ภาพที่		หน้า
56	ท่าชี้ข้างตัว	133
57	ท่าแบंहายสองมือ	133
58	ท่าข้าง	133
59	ท่าแบคว่าสองมือที่หน้าขา	134
60	ท่ามือลูบที่ปาก	134
61	ท่าชูมือชี้	134
62	ท่าสองมือตบที่หน้าขา	135
63	ท่าชี้ข้างตัว	135
64	ท่าจับล่อแก้วม้วนตัวขึ้น	135
65	ท่าแบคว่าสองมือที่หน้าขา	136
66	ท่ามือลูบที่คอ	136
67	ท่าจับเข้าอก	136
68	ท่าวิ่ง แบคว่าสองมือที่หน้าขา	137
69	ท่ามือลูบที่ปาก	137
70	ท่าเดินเซ สองมือกุมขมับ	137
71	ท่านั่งชันเข่า มือหนึ่งกุมขมับ - อีกมือหนึ่งทำวแขน	138
72	ท่าพระสุวรรณหงส์เข้ามาประคองนางเกศสุริยงแปลง	138
73	ท่าพระสุวรรณหงส์เข้ามาประคองนางเกศสุริยงแปลง	138
74	ท่าสองมือทำวแขนข้างหน้า	139
75	ท่านั่งคุกเข่า ปลายมือทั้งสองแตะพื้น	139
76	ท่าคลานเข่า	139
77	ท่ายืนเข่า-ชะเง้อมอง	140
78	ท่าจับคว่าแขนยาว	146
79	ท่าจับคว่าแขนสั้น	146
80	ท่าสอดสูงจับหลัง	147
81	ท่าตั้งวงและแทงมือ	147
82	ท่าลงวงและกระทบสัน	148
83	ท่าไหว้	148

ภาพที่		หน้า
84	ทำนั้งคุกเข่า มือป้องปาก	151
85	ทำยืน โดยใช้มือลูบปาก	151
86	ทำนั้งคุกเข่า วางมือบนหน้าขา	154
87	ทำนั้งพับเพียบหงายหลัง	154
88	ทำนั้งพับเพียบท้าวแขน	155
89	ทำนั้งคุกเข่า มือชี้ข้างตัว	155
90	ทำนั้งคุกเข่า จีบสองมือคลายออก	156
91	ทำนั้งคุกเข่า ไขว้มือ	156
92	ทำนั้งคุกเข่า จีบมือเดียวคลายออก	156
93	ทำนั้งคุกเข่า มือแบคว่ำที่หน้าหัวเข่า	157
94	ทำนั้งพับเพียบ มือลูบที่คอ	157
95	ทำนั้งคุกเข่า มือลูบบนเตียง	157
96	ทำนั้งคุกเข่า มือชี้กวาด	158
97	ทำนั้งคุกเข่า มือชี้ข้าง	158
98	ทำนั้งคุกเข่า มือชี้ตวัด	158
99	ทำนั้งเขย่งเท้า มือทำท่าข้าง	159
100	ทำนั้งตั้งเข่า มือทำท่าเขี้ยวเล็บเสือ	159
101	ทำนั้งคุกเข่า มือลูบหน้าขา	159
102	ทำนั้งพับเพียบ มือแตะอก	160
103	ทำนั้งคุกเข่า วางมือบนหน้าขา	160
104	ทำนั้งคุกเข่า มือตบอก	160
105	ทำนั้งคุกเข่า มือแบคว่ำที่หน้าหัวเข่า	161
106	ท่าคลานเข่า	161
107	ทำยืนท้าวสะเอวมือเดียว	162
108	ท่าจิบเข้าอก	162
109	ท่ากำมือที่อก สะดุ้งตัวขึ้น	162
110	ท่าชี้ข้าง	163
111	ท่าจีบสองมือคลายออก	163

ภาพที่	หน้า
112	ทำลงวง.....163
113	ทำนั่งคุกเข่า วางมือบนหน้าขา.....168
114	ทำนั่งคุกเข่า มืออุที่หน้าอก168
115	ทำนั่งคุกเข่า จีบเสยมือ.....168
116	ทำนั่งคุกเข่า พลิกมือ.....169
117	ทำชี้แขนตั้ง.....169
118	ทำเรียก.....169
119	ทำชี้แขนตั้ง.....170
120	ทำมือชี้ที่ปาก.....170
121	ทำตบหน้า.....170
122	ทำมือชี้กวาด.....171
123	ทำสั่นมือ.....171
124	ทำยื่นท้าวสะเอวมือเดียว.....171
125	ทำมือชี้ที่ปาก.....172
126	ทำท้าวสะเอวมือเดียว - กระที่บเท้า.....172
127	ทำสั่นมือ.....172
128	ทำชี้ฟาดนิ้ว.....173
129	ทำวง ชี้หน้านางเกศสุริยง.....173
130	ทำมืออุแก้ม.....173
131	ทำอุมือ.....174
132	ทำลงวง.....174
133	ทำเงื่อ.....174
134	ทำอุกผลัดล้มลง.....175
135	ทำลุกขึ้นตั้งเข่า.....175
136	ทำผาลาดำ หันหน้า.....175
137	ทำผาลาดำ หันหลัง.....176
138	ทำนั่งห้อยขา ท้าวแขน.....180
139	ทำนั่งชะอ้อนตัว.....180

สารบัญภาพ (ต่อ)

ด

ภาพที่		หน้า
140	ท่าโอบกอดและหอมแก้ม.....	181
141	ท่าโอบกอดและหอมแก้ม.....	181
142	ท่าป้องหน้า.....	181
143	ท่าผาลา.....	182
144	ท่าหุบจีบมือเดียว.....	182
145	ท่าจีบที่จุมูก.....	182
146	ท่าปิดมือเดียว.....	183
147	ท่าเชยคาง.....	183
148	ท่าหุบจีบมือเดียว.....	183
149	ท่าจีบสองมือคลายออก.....	184
150	ท่าเฉิดฉิน.....	184
151	ท่ายิ้ม.....	184
152	ท่าปิดมือเดียว.....	185
153	ท่าโอบกอด.....	185
154	ท่าหุบจีบสองมือ.....	185
155	ท่าจีบที่จุมูก.....	186
156	ท่าประกบมือที่อก.....	186
157	ท่าโอบกอด.....	186
158	ท่าโอบกอด.....	187
159	ท่าเดินจุมูก.....	187
160	ท่าแยกเขี้ยว.....	192
161	ท่าเคี้ยวฟัน.....	192
162	ท่าลงวง - ยกเท้าขวา.....	193
163	ท่าลงวง - ก้าวเท้าขวาลง.....	193
164	ท่าชี้ โดยนั่งเหยียดขา.....	196
165	ท่าชี้ โดยเดินใช้ตัวหน้าหนึ่ง.....	196
166	ท่าผาลาดำ หน้าหน้า.....	199
167	ท่าผาลาดำ หน้าหลัง.....	199

ภาพที่	หน้า
168	ท่าไหว้.....200
169	ท่าแปลงตัว.....200
170	พระสุวรรณหงส์และนางเกศสุริยงจะเสด็จออกจากเมืองมัตตัง279
171	กุมภภณฑ์ต่อสู้กับวิรุญเมฆ.....279
172	หญิงชราพาพระสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงข้ามปากแม่น้ำ280
173	กุมภภณฑ์กับพญาม้าตันพบนางเกศสุริยงอยู่กับนางเงือก.....280
174	นางเกศสุริยงโกรธเมื่อเห็นนางเกศสุริยงแปลงออกด้อ้นพระสุวรรณหงส์281
175	นางเกศสุริยงแปลงกลับกลายเป็นนางผีเสื้อน้ำ.....281
176	พระสุวรรณหงส์พานางเกศสุริยงแปลงเข้าเฝ้าพระชนกชนนีที่เมืองไอยร์ตัน282
177	นางเกศสุริยงแปลงออกด้อ้นออกหาพระสุวรรณหงส์283
178	กุมภภณฑ์กับพญาม้าตันจับพิรุณนางเกศสุริยงแปลง284
179	ท่าเดินสองมือทำวสะเอว285
180	ท่ามือต่อศอก.....286
181	ท่าสองมือตบหน้าขา287
182	ท่านั่งตั้งเข่าสองมือไขว้กัน288
183	ท่ากำสองมือ.....289
184	คุณครูเจริญจิต ภัทรเสวี.....291
185	นางนพรัตน์ หวังในธรรม.....292
186	นางรัจนา พวงประยงค์.....295
187	นางไบศรี แสงอนันต์299